TASAVVUF: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, yıl: 7 [2006], sayı: 16, ss. 289-292.

BİZDEKİ TARÎKATLAR *

Mehmet Ali AYNÎ **
Haz.: Rifat OKUDAN ***

Papanın Katoliklere "Sen Fransuva" tarîkine girmelerini tavsiye ettiğini haber veren, Cevdet Bey'in son makâlesini okudum. Bu makâlede baş muharririnizin bilmünâsebe bizim tarîkatlerin mâhiyet ve metâlibine dâir verdiği mâlûmât câlib-i nazardır. Ancak bu güne kadar meşâyıhdan biri çıkıp o makâlenin bazı noktalarını tavzîh, ta'dîl ve tenvîr etmeliydi. Fakat onlar tarafından henüz böyle bir teşebbüs görülmediğinden bu husustaki tahkîkât ve mülâhazâtımın hulâsâsını yazacağım.

Evvelâ şurasını arz edeyim ki Müslümanlık hadd-i zâtında Allah'ı ve Rasûlü'nü tasdîkten ibâret olmakla beraber bu tasdîk keyfiyeti bilâhere bir muâhede ile te'yîd edilmiştir. Şöyle ki bu mukâvele pek muhâtaralı ve tehlikeli bir günde Müslümanlar ile Nebî'leri arasında akdolunmuştu. Müslümanlar o gün

---

* *Aynî, Mehmed Ali, "Bizdeki Tarîkatler", İntikâd ve Mülâhazalar, Dînî, Felsefî, Tasavvufî, Ahlâkî ve Edebî,* Sâhib ve Nâşiri: Kütübhâne-i Sûdî, İstanbul-Bâb-ı Âlî Caddesi 1339-1923, Orhâniye Matbaası. *"Bizdeki Tarîkatler"* başlıklı bu makale, eserin İkinci Bâbı olan *"Tasavvufî Makâleler"* kısmının 139-144. sayfalar arasındaki ikinci makalesidir.

** Mehmet Ali Aynî Beyefendi, *İntikâd ve Mülâhazalar* adlı eserinin başında okuyucularına eserini ve yayınlanmasındaki amacı şöyle anlatmaktadır:
Muhterem kâri'lerime:
Felsefeye, ahlâkiyâta, tasavvufa, mesâil-i dîniyyeye müteallık olmak üzre İkdâm, Tevhîd-i Efkâr ve Akşam gazeteleriyle bazı mevkût risâlelerde neşr etmiş olduğum muhtelif makâlelerim var. Bunların öyle müteferrik bir halde kalmasına gönlüm râzı olmadığından bir araya toplayıp, bilhâssa mekâtib-i âliyye talebesine bir kitab şeklinde ithâf etmeyi düşündüm. Şayet mütâlaası kendilerince bir istifâde temin edebilirse bundan pek ziyâde mesrûr ve mütefahhir olacağım. Her halde bu kitab, ulûmun eşref ve a'lâsı olan felsefenin bizde ne kadar geri kalmış olduğuna bil-vâsıta delâlet edeceğinden, bu halin de yeni yetişmek üzre olan gençlerimizin tahsîl-i ulûm için bir kat daha tezyîd-i mesâî etmelerine sebeb olmasını hâssaten temennî ederim.
Kızıltoprak 28 Şubat 339
Mehmed Ali Aynî

*** Dr., Süleyman Demirel Üniv. İlahiyat Fakültesi.

Rasûlullah'ın elini tutarak kendilerinden ayrılmayacaklarına söz vermişlerdi. İşte onların bu ittihâd-ı samîmîsi kendilerini o tehlikeden kurtarmıştı. Binâenaleyh bir müslümanın bu gün özü, sözü ve fiili birbirine uygun ve düzgün, fazîlet ve istikâmetle muttasıf ve muhabbet ve i'timâda layık bir zâtı bulup onun huzurunda o güne kadar işlemiş olduğu günahlardan sahîhan tevbe ve nedâmet ettiğine ve ondan itibâren kimseye fenâlık etmeyeceğine, yalan söylemeyeceğine, kimsenin malını çalmayacağına, kimseyi öldürmeyeceğine, velhâsıl her türlü menâhîden sakınacağına dâir söz vermesi ve bu taahhüdüne Allah'ı ve Rasûlullâh'ı ve pîrân-ı izâmdan birini şâhid tutması, o birinci muâhedeyi tecdîd ve te'kîd etmekten ibârettir. İşte bâtın-ı şerîat olan tarîkate girmek demektir. Yoksa tekyede oturup çorba içmek değildir. Ondan sonra o adamın cemî-i ef'âl ve harekâtı o intisab ettiği zâtın nezâret ve murâkabesine tâbi' olur. Ben dünyada bundan müessir ve bundan nâfiz ve feyyâz bir zâbıta-i ahlâkiyyenin mevcûd olacağını zannetmiyorum. Yemen'de müşerref olduğum Meşâyıh-ı Şâzeliyye'den Şeyh Hassân ile Harput'da elini öptüğüm Meşâyıh-ı Hâlidiyyede Bedreddîn Efendi Hazretlerinin müntesibleri üzerinde pek mühim bir zâbıta-i mânia vazâifini îfâ ettiklerini fiilen gördüm. Bununla beraber bazı şeyhler bu vazîfeyi îfâ etmiyormuş, ediyormuş, bu o kavâid ve müessesâtın kusûru değil, belki o şeyhlerin ehliyetsizliğinden mütevelliddir. Eğer o şeyhler rûh-ı tarîkatin îcâbından olduğu vechle irşâda, tehzîb-i ahlâka, mütekâbil-i muâvenete, ebnâyı Âdem'e şefkate ve beynelefrâd te'mîn-i vidâd ve muhabbete ve te'lîf-i mâbeyne âid vazifelerini îfâ etmiş olsalardı, Cevdet Beyefendi'nin iltizâm ve emel ettikleri netâyic ne kadar feyyâz bir surette tahakkuk etmiş olurdu! Velhâsıl yine tekrâr edeyim herhangi tarîkat olursa olsun o muâhede tecdîd olunurken "ben dünyadan kaçacağım, yalnız bir lokma ve hırka ile iktifâ edeceğim" diye bir taahhüdde bulunmaz. Eğer öyle olsaydı o cesîm, ma'mûr ve çorbası mebzûl âsitâne, dergâh ve zâviyeleri kimler inşâ ettirecekti? Süleymân aleyhisselâm saltanatla nübüvveti cem' ettiği gibi ehlullahın bazı büyükleri de servet sahibi idiler!

Gelelim şimdi Yakub Kadrî Beyefendinin geçenlerde Kadıköy'ünde temâşâ etdiği oyunlar hakkında mülâhazâtına. Edîb-i muhteremde o kadar büyük bir safâ-yı rûhânî hâsıl eden bu oyunlar vesilesiyle derim ki:

Ey Beyefendi! Farz ediniz ki Ayasofya Camiindesiniz, tepenizde elli metre irtifâında muazzam ve muhteşem bir kubbe var, etrafınızı san'atın şâheserlerinden ma'dûd müheyyeb vedler bastonlar sarmış, başınızın üzerinde binlerce kandiller yanıyor, sağınızda solunuzda, önünüzde, ardınızda sizin gibi pâk ve tâhir binlerce insanlar dizilmiş, hepiniz birden kıbleye müteveccihen hâşiâne bekliyorsunuz, derken tâ önde bir adam bir kumanda ile sizi toptan

kaldırıyor, biraz sonra ikinci kumanda ile yine hepiniz kemâl-i intizâm ve ihtirâm ile eğilip o mağrûr ve bülend nâsiyenizi hâk-ı ubûdiyyet ve mahviyyete sürüyorsunuz. Bir müddet böyle mütevâzıâne ve hakîrâne kaldıktan ve yalvardıktan sonra yine şeref ve haysiyyet-i insâniyyenize lâyık olduğu vechle irkilip kalkıyorsunuz. Acabâ müsâvât-ı mutlaka ve kâmileye tâbi' muazzam bir cemâatin "muayyen mekân ve zamanlarda" böyle muttariden ve muntazaman hareketlerindeki kuvvet ve azametin rûh ve manasını o Moskof Efendinin size gösterdiği hareketlerle mukâyese buyurur musunuz? Muntazam ve muttarid hareketlerin evkât-ı muayyenede ve bilhâssa müctemean îfâsındaki fevâid-i azîme-i medeniyyeyi herkesten evvel ve herkesten ziyâde takdîr buyuran Nebiy-yi Hakîm bu sebeble namazı ibâdet-i bedeniyyenin akdem ve ehemmi olarak kıbel-i Hakk'dan emr buyurmuşlardır.

Velhâsıl müretteb bir usûl ve kâideye tevfîkan yapılan harekâtın insanda bir te'sîr-i rûhânî îkâ' ettiğini bilen pîrân-ı izâm da vaz' ettikleri tarîklerde bu cins harekâtı iltizâm etmişlerdi. Vâkıa İstanbul'da zâhir ulemâsı "bunları rakstır" diyerek şiddetle men'a kıyâm etmişler, hattâ tekyeleri yıkmağa karâr vermişler. Ötekiler de "hayır bunlar raks değil, semâ' ve devrândır" demişler. Her iki taraf müteaddid kitaplar yazmışlar, fetvâlar almışlar. Fakat isim kavgasından ne çıkar. İşin hakîkati bence budur: "Bir çok kimselerle el ele tutarak bir halka olmak, hep beraber dönmek, dönerken öne arkaya veya sağa veya sola doğru sallanmak ve bu hareketleri muttarid ve âhengdâr kavâîde tatbîk ile ve bir şeyhin kumandasına imtisâlen ilâhî nağmeler işiterek yapmak lâhûtî bir rakstır. Fakat raks lafzını meselâ efelerin oyunları gibi el'âb-ı nefsâniyyeye tahsîs ettiğimizden ötekilerine semâ' ve devrân demişler. Pek a'lâ! İşte bu semâ' ve devrân esnâsında hâsıl olan safâ-yı rûhânînin diğer hiçbir zevkle mukâyesesine cevâz yoktur. Gerçi saçları muattar ve mesâmmât-ı bedeninin her tarafından müsekkir ve şehvet-engîz râyihalar intişâr eden bir dilber-i müstesnânın belinden sarılıp, göğüs göğse, sıcak, müzeyyen ve münevver bir mecliste dönmek, sıçramakta pek büyük bir lezzet ve safâ olduğuna şübhe yoktur. Fakat bu pek şeytânî ve dûzahî bir lezzettir. Çünkü bunun içinde kıskançlık, hırs, hased, kin, intikâm, hîle ve şeytanet gibi insanı üzen, kemiren çeşit çeşit redâetler vardır ve bunların arkasından nice nice şenâat ve rezâletler ve bazan cinâyetler vukû' bulmaktadır. Tabîî Frenkçe romanlarda bunların envâını görüyorsunuz, fakat o bizim semâ' ve devrânlarımızda yalnız nezâhet, yalnız safvet ve yalnız samîmiyyet ve lâhûtiyyet vardır. İnsanı yükselten, temizleyen öyle bir muhît içinde insan yalnız rahmâniyyetin en yüksek ve lezîz safâlarıyla sermest olur.

Her gün sabahtan akşama kadar hayâtın nice nice sadme ve imtihanlarına tesâdüfle bazan kendinden de, dünyadan da bezen bîçâre insanların öyle bir

meclis-i safâ-engîz-i rûhânîye gelip bir müddet kaldıktan sonra orada ne kadar büyük bir cesaret ve ne kadar şevk ve ümîd, huzûr-ı kalb ve tesellî ile çıkacağını tasavvur ediniz! Bizde tarîkat ve tekye deyince hatıra mutlaka atâlet ve mutlaka başkalarının kesesinden kibarca geçinmek gibi şeyler gelir. Halbuki hakîkat bunun tamâmen hilâfınadır ve dervişlikte başkasından bir şey istemek kadar ayıb ve merdûd bir şey yoktur. Binâenaleyh bu ifâdemden tabîî sû-i isti'malleri ve sû-i te'villeri nazar-ı i'tibâre almamış oluyorum. Ve bundan dolayı şu tarîkat âleminden rûhu büyük, azm ve irâdesi büyük bir adamın yetişerek sönmüş emellere, donmuş kalblere yeni bir heyecân ve harâret nefh etmesini şiddetle temennî ederim.

Vaktiyle bazı pehlivanlar bir kılınç uruşda koca bir atlıyı başındaki tuğluğası, arkasındaki zırhı ve altındaki atıyla beraber ikiye biçermiş. Bunu mübâlağaya hamletmemeli. Zira birkaç sene evvel Bağdad'da vefât eden Dağıstanlı Mücâhid Merhûm Mehmed Fâzıl Paşa da çengelle asılmış üç dört koyunu bir kılıcla ikiye biçerdi. Ancak o kılıcla cılız ve dermansız bir adam bir ağaç dalı bile kesemez. Acabâ onun bu muvaffakıyetsizliğini kılıcın demiri fenâ olduğuna veya ağzı körleştiğine mi hamledeceğiz? Hâşâ, bu muvaffakiyetsizlik onu kullanan bilekteki aczdendir. O halde en geniş bir muhît-i dâire olan tarîk-i Muhammedî ile onun içinde mahfûz bulunan diğer tarîklerin hepsi saâdet ve selâmet-i beşeriyyeyi kâfil kavâid ve âdâbı ihtivâ etmekle berâber onların feyzini çıkaracak ancak bizleriz. Netîce-i kelâm ne Cevdet Bey'in tavsiye ettiği yeni bir tarîkat îcâdına ve ne Yakûb Kadrî Bey'in bahsettiği harekâta imrenmeye lüzûm var, hemen biz elimizdeki nimetlerin hakkını vermeğe aşkla teşebbüs edelim. 23 Şubat 1337